

УДК 378.147.091.322

Н. І. ЗЕЛЕНКОВА

канд. педагог. Наук, доцент

доцент кафедри педагогіки

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»

zelenkova_1957@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ ЯК ВАЖЛИВОГО ПОКАЗНИКА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

У статті розглянуто сутність проблеми формування пізнавальної самостійності як важливого показника творчих здібностей студентів у практиці вищівського навчання.

Проблема та її розвиток з науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах реформування вищої школи та змін, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя, зростання його інтелектуального потенціалу зумовлюють потребу в людині – громадянininі, носії національних та загальнолюдських цінностей здатного до самостійної, активної, творчої діяльності. У зв'язку з цим різко актуалізується проблема формування пізнавальної самостійності як важливого показника творчих здібностей студентів і необхідність пошуку шляхів її вирішення у практиці навчання у ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування пізнавальної самостійності студентів знайшла своє відображення в наукових працях В. Буряка, М. Данилова, Б. Єсіпова, І. Лернера, М. Махмутова, О. Малихіна, Н. Половнікової, М. Скаткіна, Н. Тализіної, Т. Шамової, Г. Щукіної. Ними встановлено, що пізнавальна самостійність є засобом підвищення усвідомлення вивченого, показником розумового розвитку студентів; визначені провідні компоненти пізнавальної самостійності; намічені шляхи практичного розв'язання проблеми через організацію самостійних робіт, вирішення навчальних завдань; формування прийомів пізнавальної діяльності; набуття загальних умінь, що становлять орієнтовну основу діяльності; введення елементів методологічних знань; розвиток самоконтролю навчальної діяльності та самостійного творчого мислення.

Постановка завдання. Праці означених вище вчених стали теоретичним підґрунтям і зумовили мету статті показати роль пізнавальної самостійності як показника творчих здібностей студентів у практиці вузівського навчання.

Викладення матеріалу та результати. Успішність навчальної діяльності студентів багато у чому визначається рівнем їх пізнавальної самостійності. Саме це особистісне утворення дає змогу швидко орієнтуватися у навчальних ситуаціях, приймати оптимальні рішення при виконанні пізнавальних завдань, зберігати активність і самостійність. Найзагальнішою умовою пізнавальної самостійності у навчальній роботі є оптимальний зв'язок між індивідуальними особливостями особистості школяра та об'єктивними вимогами пізнавальної діяльності.

Пізнавальна діяльність є емоційно напруженою. В умовах такої діяльності студенти відчують значні труднощі, пов'язані з умінням швидко орієнтуватися у навчальних ситуаціях, знаходити правильний розв'язок пізнавальних завдань, зберігати активність і самостійність у навчальній роботі, тобто виявляти пізнавальну самостійність у навчальній діяльності. Цілісність у вихованні особистості передбачає таку організацію пізнавальної діяльності, при якій стимулюється самостійність навчальних дій студента, активний стан усіх структурних компонентів його особистості в їх єдності. Це стає можливим, якщо навчально-пізнавальний процес включає студентів у різноманітні види пізнавальної діяльності, котрі допомагають не тільки засвоїти навчальну інформацію, але й виявити активність, самостійність, творчість при виконанні навчальних завдань.

Ми розкриваємо механізм становлення пізнавальної самостійності студентів, основою якої є складні зв'язки між пізнавальними установками і діяльністю, між інтелектуальним та емоційно-вольовим у структурі змісту цього складного особистісного утворення. Інтелектуально-емоційні комплекси є його фундаментом, органічною взаємодією між мисленням і почуттями, емоційним прийняттям мети поведінки, а оцінювання особистісного смислу і відповідні переживання забезпечують перенесення смислу діяльності в особистісний план, у формування стійких якостей особистості. Органічний характер зв'язків між осмисленням пізнавальної діяльності і переживанням є тією умовою, яка визначає роботу

механізму засвоєння знань, вироблення потреби в їх оновленні і самостійному засвоєнні, закріпленні способів творчої діяльності.

Комплексний характер діючих зв'язків дозволив установити багатокомпонентність змісту пізнавальної самостійності.

Необхідними і достатніми її складниками є: особистісні компоненти (свідоме ставлення до навчально-пізнавальної діяльності, пізнавальні інтереси, готовність до пізнавальної діяльності, досвід пізнавальної діяльності емоційно-вольовий); діяльнісні компоненти (мотиваційно-цільовий, змістовний, процесуальний, операційний, комунікативний) та компоненти зовнішніх проявів (потяг до досягнення результатів, інтерес до предмета, сталість роботи, оволодіння способами самостійної роботи, налаштованість на співпрацю і діалог).

За допомогою теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури спостереження за пізнавальною діяльністю студентів визначені критерії пізнавальної самостійності, до числа яких віднесені стійкість пізнавальних інтересів і потреб, позитивна мотивація і ставлення до навчальної діяльності; самостійність мислення і дій; повнота знань і дій; і вольові зусилля й активність дій. Успішність формування пізнавальної самостійності залежить від ряду причин, зумовлених взаємодією зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку особистості, а саме: усвідомлення студентами необхідності набуття знань; включення студентів до активної пізнавальної діяльності; комплексне використання різних способів навчальної роботи; здійснення навчального процесу на оптимальному рівні розвитку студентів; емоційна і морально-психологічна атмосфера навчання; надання свободи вибору і відчуття почуття успіху. Дотримання вищезазначених дидактичних умов забезпечують результативність навчальних дисциплін у формуванні навчальної самостійності студентів. Було встановлено, що формування цієї якості залежить від найбільш повного включення студентів в активну пізнавальну діяльність, розумно організовану на принципах педагогічної взаємодії і співробітництва.

Суттєвим результатом є доказ правомірності та можливості формування пізнавальної самостійності студентів у процесі навчання як невіддільної та органічної складової частини підготовки творчої особистості.

Висновки та напрями подальших досліджень. Формування пізнавальної самостійності як стійкої якості особистості студента відбувається лише у тому випадку, коли навчальний процес є не тільки джерелом інформації, але й розвиває у студентів потребу в нових знаннях, забезпечує умови для активності й самостійності у розв'язанні пізнавальних завдань, надає право вибору в засобах досягнення навчальної мети.

Ступінь сформованості пізнавальної самостійності студента у багатьох випадках визначається тим, наскільки широкі можливості закріплення засобів знаходиться у навчальних ситуаціях раціональне поєднання пізнавальних умінь з опорними знаннями, змінювати прийоми і засоби навчальної роботи, творчо використовувати засвоєну технологію інтелектуальної діяльності щодо створення оригінальних пізнавальних дій.

Список літератури

1. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова – Київ : Вид. центр «Академія», 2002. – 576 с.
2. Кордунова Н. О. Самостійна робота учнів – засіб розвитку пізнавальної активності і творчого мислення / Н. О. Кордунова – Вінниця, 2006. – 172 с.
3. Король Н. М. Розвиток емоційності школярів / Н. М. Король – Житомир, 2001. – 96 с.
4. Подласый И. П. Педагогика : Новый курс : Учебник для студентов высших учебных заведений : В 2 кн. – М. : Изд. Центр ВЛАДОС, 2002. – 576 с.
5. Ситаров В. А. Дидактика : [учебное пособие для студентов] / Под ред. В. А. Сластюнина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 368 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка : [навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / Михайло Миколайович Фіцула. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.
7. Ягупов В. В. Педагогіка : [навчальний посібник] / В. В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.